

Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 389-408.

18. Конвенція про кіберзлочинність: прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. - 2007. - № 65. - Ст. 2535.

Чорноус Ю.М.
професор кафедри криміналістики та судової
медицини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Надійшла до редакції: 12.12. 2012

УДК 343. 83

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ПРОНИКНЕННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Якименко Л. Г.

В умовах реформування й становлення пенітенціарної системи України особливого значення набувають питання дотримання в установах виконання покарань законності й правопорядку, забезпечення належного рівня проведення соціально-виховної та психологічної роботи, що у взаємодії спрямовані на кінцеву мету покарання - виправлення й ресоціалізацію засуджених. Реалізація вимог, що поставлені на теперішньому етапі діяльності Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України, потребують свідомого й відповідального ставлення персоналу до роботи на всіх напрямах, комплексного підходу до організації процесу відбування покарання, використання передового вітчизняного й міжнародного пенітенціарного досвіду.

Важливе місце в забезпеченні встановленого законодавством порядку виконання й відбування покарання посідає вживтя заходів щодо недопущення в установах виконання покарань всіх можливих проявів злочинності. Вагому роль у цьому напрямі відіграє робота пенітенціарного персоналу й працівників правоохоронних органів щодо перекриття каналів надходження в місця позбавлення волі заборонених предметів і речей, їх виявлення й вилучення безпосередньо в засуджених, адже беззаперечним є той факт, що від рівня обігу заборонених предметів в установах виконання покарань безпосередньо залежить стан криміногенної та оперативної обстановки в них.

На сучасному етапі розвитку кримінологічної та кримінально-виконавчої науки проблеми впливу на злочинність у місцях позбавлення волі є предметом і об'єктом постійного вивчення. Зокрема, цими питаннями досить активно займаються й займаються І.Г. Богатирьов, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, О.А. Дука, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Колб, І.М. Копотун, С.Ю. Лукашевич, М.С. Пузирьов, А.Х. Степанюк та ін. Серед зарубіжних учених слід виділити Ю.М. Антоняна, М.П. Барабанова, М.Ф. Костюка, О.В. Старкова та ін. Разом з тим зазначимо, що спеціальні дослідження щодо визначення суспільної небезпеки проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань у сучасній юридичній науці не дістали широкого розповсюдження. Певною мірою заповнити вказану прогалину й покликана ця наукова публікація.

Метою статті є обґрунтування суспільної небезпеки проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань.

До найбільш поширених видів заборонених предметів, що надходять до установ виконання незаконним шляхом, належать: гроші, спиртні напої, наркотичні засоби. Надходження до засуджених перерахованих предметів спричиняє негативні наслідки, пов'язані з ускладненням оперативної обстановки в кримінально-виконавчих установах, виникненням надзвичайних

подій кримінально-правового характеру. Це зумовлює проведення постійної роботи персоналу з виявлення й вилучення в засуджених заборонених предметів [1].

Окремої уваги заслуговують заборонені предмети й речовини, які можуть виготовляти самі засуджені в умовах місць позбавлення волі, а саме:

- колючо-ріжучі предмети (ножі, "заточки", шила та ін.), що використовують засуджені в побуті, але які можуть стати знаряддями нападу;

- зброя - холодна й вогнепальна. У багатьох виправних колоніях виробничі потужності дають змогу виготовляти зброю. Це стає цілком можливим у разі відсутності належного контролю за виробничим обладнанням і засудженими, які схильні до такої діяльності або володіють професійними навичками й вміннями виготовлення зброї. Інколи замовниками таких виробів (найчастіше - це сувенірні й мисливські ножі, шаблі та ін.) стають не тільки зловмисники з числа засуджених, а й працівники колонії. Трапляються випадки, коли до таких "майстрів" керівництво установи виявляє особливе ставлення, що виражається у створенні особливих, привілейованих умов тримання та праці. На практиці траплялися випадки, коли в засуджених вилучали зброю кустарного виробництва: ножі, кастети, нунчаки, біти, булави, шаблі, сюркени, арбалети, пістолети, самопали, що були використані або могли бути використані зі злочинною метою;

- спортивний інвентар (гантелі, штанги, еспандери та ін.), що також у будь-який момент може перетворитися на знаряддя нападу;

- знаряддя для вчинення втеч (мотузки з гаками - "кошки", лебідки, комбіновані трапи та інші пристосування). Інколи, готовуючись до вчинення втечі, засуджені показують дива винахідництва, виготовляючи такі предмети. Хоча з цією метою вони можуть використовувати й найпростіші засоби, такі як: дошки, мотузки, драбини тощо;

- алкогольні напої. Часто засуджені намагаються з наявних продуктів харчування (цукор, цукерки, дріжджі, фрукти та ін.) виготовляти алкогольні напої: брага, самогон та ін.;

- нагрівальні пристрії - саморобні кип'яtilьники, приладдя для приготування їжі, а також всілякі пристрії для обігріву приміщення у зимовий період.

Наявність у засуджених грошей прискорює реалізацію злочинних задумів. Гроші виступають як засіб підкупу співробітників та інших осіб з метою схиляння їх до вчинення незаконних дій, що виражаются в доставлянні засудженим спиртних напоїв і наркотичних засобів, надання їм різного роду пільг, встановленні зв'язків зі злочинцями поза місцями позбавлення волі.

Наявність у засуджених грошей сприяє поширенню

© Л.Г. Якименко, 2013

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

серед них азартних ігор, що нерідко загрожує кримінальними наслідками. У середовищі засуджених з'являються боржники й особи, які вимагають борги. Боржникам встановлюються жорсткі строки розрахунку. Особи, які не повернули борги, переслідуються, щодо їх вчиняються протиправні діяння, зокрема примушування до дій сексуального характеру. Іноді боржники, щоб уникнути переслідувань з боку осіб, які вимагають борги, вчиняють злочини, у тому числі втечі або самовільні залишення установ виконання покарань та ін.

Надходження до засуджених грошей негативно впливає на оперативну обстановку в установі виконання покарань. Гроші в засуджених ідуть на придбання спиртних напоїв, наркотичних засобів і торгівлю ними, створення "общаків", підкуп співробітників з метою отримання незаконних пільг, установлення зв'язків зі злочинцями, які перебувають на волі.

Надходження до засуджених спиртних напоїв призводить до вчинення різних протиправних дій. Засуджені, які перебувають у нетверезому стані, можуть посягати на честь і гідність співробітників установ виконання покарань, чинити їм опір, а також провокувати хуліганські дії, масові заворушення та ін.

Згідно з результатами досліджень, проведених С.В. Растрооповим, умисні протиправні дії засуджених, спрямовані проти особи в місцях позбавлення волі, у 27 % випадків вчинені в стані алкогольного і в 4 % - наркотичного сп'яніння [2, 86].

Сьогодні в установах виконання покарань особливої гостроти набула проблема поширення наркоманії. Засуджені, які вживають наркотичні засоби, нерідко втрачають корисні зв'язки із сім'єю. За даними останніх досліджень, 24 % наркозалежніх засуджених не одружені, а 38,8 % - є розлученими. Якщо провести певні узагальнення, то можна помітити, що переважна більшість засуджених не має власних сімей (62,8%). Це пояснюється, насамперед, негативним ставленням суспільства до таких осіб, у тому числі й у родинному колі, що сприяє частому розпаду сім'ї або небажанню брати шлюб. Відсутність власної сім'ї зумовлює більш вільний погляд на життя, сприяє спілкуванню з друзями, з-поміж яких можуть зустрічатися такі, які мають кримінальне минуле, вживають спиртне, наркотики [3, 73].

Протягом 2008-2012 рр. тенденція вчинення злочинів засудженими після вживання спиртних напоїв, а також з використанням колючо-ріжучих предметів має таку динаміку:

2008 р. - вчинення 23 злочинів допущено після вживання засудженими спиртних напоїв (по одному вбивству у ВК № 85 Київської та ВК № 53 Миколаївської областей, по одній втечі з контрагентського об'єкту ВК № 53 Миколаївської області та дільниці соціальної реабілітації ВК № 66 Сумської області, 19 ухилень від відбування покарання у виправних центрах № 113 Вінницької, № 136 Полтавської та № 130 Сумської областей).

Три злочини вчинено з використанням колючо-ріжучих предметів (по одному вбивству у ВК № 85 Київської, ВК № 53 Миколаївської областей і замах на вбивство у ВК № 105 Херсонської області) [4, 4];

2009 р. - вчинено 6 злочинів після вживання засудженими спиртних напоїв (умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості у ВК № 62 Черкаської, втеча з контрагентського об'єкту ВК № 105 та дільниці соціальної реабілітації ВК № 10 Херсонської, ухилення у ВЦ № 130 Сумської та втеча з ВК № 109 Харківської областей).

Чотири злочини вчинено з використанням колючо-ріжучих предметів, а саме: вбивство у ВК № 101 Запорізької та ВК № 62 Черкаської областей, тяжкі тілесні ушкодження у ВК № 90 Херсонської та ВК № 62 Черкаської областей [5, 6];

2010 р. - вчинено 16 злочинів після вживання засудженими спиртних напоїв, з яких 7 - в установах Вінницької, 5 - Київської, 3 - Сумської областей та 1 - в установах АР Крим. Один злочин вчинено після вживання засудженим наркотичних речовин у ВК № 99 Запорізької області (ч. 1 ст. 309 КК України) [6, 4];

2011 р. - 4 злочини вчинено засудженими після вживання спиртних напоїв [7, 4];

2012 р. - 4 злочини вчинено засудженими після вживання спиртних напоїв, 2 - з використанням холодної зброї, 4 - з використанням колючо-ріжучих предметів [8, 4].

Поширення наркоманії в установах виконання покарань пов'язано зі злочинністю, що виражається в наступному: самі дії щодо незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збути наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збути є кримінально карними діяннями (відповідно до ст. 307 і 309 КК України). Придбання засудженими наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів неможливо без здійснення особами, які перебувають поза установами виконання покарань, таких протиправних (кримінально карних) діянь, як: контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України); викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України); посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України); незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 318 КК України); незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК України); порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК України); вступ окремих співробітників установ виконання покарань у злочинні зв'язки з наркоманами й особами, які займаються наркобізнесом. Okрім того, засуджені-наркомани володіють підвищеною схильністю до вчинення злочинів, особливо під впливом наркотиків. До того ж ці особи часто самі стають жертвами злочинів, тому що відрізняються більш високим ступенем вікітимності, емоційної нестриманості.

Незаконне вживання засудженими наркотичних засобів призводить до ускладнення оперативної обстановки в установах виконання покарань, дестабілізує їх діяльність, робить ці установи важкоекерованими. Засуджені, які вживають наркотики, нерідко порушують правопорядок, відмовляються від роботи, грають в азартні ігри. У ряді випадків засуджені негативної спрямованості використовують хворобливий стан засуджених-наркоманів, їх фізичну залежність від наркотиків для вчинення злочинів. За результатами досліджень, проведених Т.А. Боголюбовою та К.А. Толпекіним,

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

під безпосереднім впливом наркотиків на психіку їх споживачі часто вчиняють різного роду насильницькі посягання, поширення наркоманії спричиняє погіршення оперативної обстановки [9, 3].

Наркоманія серед засуджених призводить до негативних соціально-психологічних явищ у їх середовищі - конфліктів, пов'язаних із придбанням, збутом і вживанням наркотиків. Між наркоманами та іншою частиною засуджених конфлікти виникають, як правило, через несумісне ставлення до праці, їх негативної позиції щодо активістів, прагнення долучити до вживання наркотиків інших засуджених. Такі конфлікти найбільш характерні для тих установ виконання покарань, де передбачено тримання засуджених-наркоманів і засуджених, які не є такими. Вирішення конфліктних ситуацій, розслідування фактів порушення встановленого порядку відбування покарання, злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, відволікає співробітників установи від виконання їхніх безпосередніх функцій, що негативно позначається на ефективності виконання покарання.

Зростання наркоманії в установах виконання покарань зумовлює нелегальний обіг великих грошових сум, які є засобом підкупу співробітників та інших осіб, створення багатоланкових організованих злочинних груп як в установах, так і поза ними. Установи виконання покарань розглядаються наркоділками як ринки збуту наркотиків.

Виявлення й перекриття каналів надходження до засуджених наркотиків - одна з основних проблем у боротьбі з поширенням наркоманії в місцях позбавлення волі. Проте рівень професіоналізму співробітників установ виконання покарань із виявлення як серед засуджених, так і на волі осіб, які вчиняють протиправні дії, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, недостатній. Підтвердженням є та обставина, що в установах виконання покарань притягаються до кримінальної відповідальності переважно споживачі наркотиків та особи, у яких вони вилучаються. Наркотики, як правило, вилучаються в малій кількості (у 66,6 % випадків від 0,2 до 10 г). Це одне зі свідчень того, що механізм постачання й збуту наркотиків засудженим налагоджений, законспірований, а ті наркотики, які доставляються засудженим, швидко реалізуються [3, с. 120].

Враховуючи викладене, можемо констатувати підвищенню суспільну небезпеку проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань, виходячи з того, що деякі з таких предметів спочатку виступають предметами злочинів, а інші - активно використовуються засудженими як засоби й знаряддя вчинення нових злочинів під час відбування покарання. Викладене зумовлює необхідність вироблення відповідних спеціально-криміналогічних та індивідуальних заходів

запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань, на що будуть спрямовані наші подальші дослідження.

Література

1. Копотун І.М. Кримінологічні заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із проникненням заборонених предметів до установ виконання покарань, та недозволеним (неслужбовим) зв'язкам персоналу із засудженими / І.М. Копотун // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 берез. 2013 р.). - К.: Державна пенітенціарна служба України, 2013. - С. 61-63.
2. Растворов С.В. Борьба с умышленным причинением тяжкого вреда здоровью граждан в исправительных колониях / С.В. Растворов. - М., Рязань: Рязанский филиал Московского института экономики, менеджмента и права, 2000. - 254 с.
3. Богатирьов І.Г. Кримінально-виконавча характеристика наркозалежних осіб в умовах позбавлення волі: монографія / Богатирьов І.Г., Голець В.В., Коломієць Н.В. - К.: ВД "Дакор", 2013. - 244 с.
4. Про стан злочинності у віправних колоніях за 2008 рік та заходи щодо його поліпшення: лист ДДУПВП. - 9 с.
5. Про стан злочинності в установах виконання покарань за 2009 рік та заходи щодо його поліпшення: лист ДДУПВП. - 9 с.
6. Про стан злочинності в установах виконання покарань за 2010 рік та заходи щодо його поліпшення: лист ДПтС України. - 12 с.
7. Про стан злочинності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за 2011 рік та заходи щодо його поліпшення: лист ДПтС України № 10/1-468/Дк від 27.01.2012. - 14 с.
8. Про стан злочинності в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за 2012 рік та заходи щодо його поліпшення: лист ДПтС України № 10/1-953-Сд/2-13 від 18.02.2013. - 16 с.
9. Боголюбова Т.А. Прокурорский надзор за соблюдением законов в борьбе с наркоманией : метод. пособие / Т.А. Боголюбова, К.А. Толпекин. - М.: Всесоюз. науч.-исслед. ин-т проблем укрепления законности и правопорядка, 1991. - 60 с.

Якименко Л.Г.
здобувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 09.12. 2012